ئەنتی ئۆدیب- Anti
دەروازەیەک بۆ ژیانێکی بێ فاشیزم

خوێندنەوەی: مشێل فۆکۆ (*)

کردنی بۆ عەرەبی:محمد میلاد
وەرگێڕانی بۆ کوردی:هەندرێن

وەگێڕی عەرەبی ئەم دەقەی فۆکۆی، کە لە (گۆڤاری ئەدەبی) فەرەنسی، ژمارە257، سێپتێمبەری 1988 بڵاوکراوەتەوە، کردۆتە عەرەبی. ئەم دەقە خوێندنەوەی فۆکۆیە بۆ کتێبەکەی ژیل دولۆز (1965) (**)، کە فەیلەسوفێکی فەرەنسیە و یەکێکە لە هاورێیانی فۆکۆ. دولۆز کتێبەی، "ئەنتی ئۆدیب"، لەگەڵ دەروونناسی فەرەنسی فیلکس گۆتاری نووسیوە. ئەو کتێبە لە رۆژگارێکی گەرمدا، لە ژێر کاریگەری راپەرینی مای 1968. نووسراوە، کە بە شێوەیەکی گشتی هێرش دەکاتە سەر بە سادەکردنەوەیەی فرۆیدگەرایی-مارکسیزم و شیکاری دەروونی، کە ئەوکات رەواجی هەبوو.

ساڵانی 1945-1965 لە ئەورووپادا رێگایەکی دیارئکراو بۆ بیرکردنەوەی راست، شێوازێکی دیاریکراو بۆ گوتاری سیاسی و رەوشتێکی دیاریکراویش بۆ رۆناکبیر دەستنشانکرا بوو: ئەگەر مرۆ پەیواندییەکی توند و گەرمی بە مارکسەوە نەبووایە، ئەوە لە فرۆیدیش دوور دەکەوتەوە و دادەبڕا، گەر لە دیدی مارکس و فرۆیدەوە چارەسەری کێشەی دەلالی بکردبایە باشترین رێزی بۆ دادەنرا. ئەو سێ مەرجە بوو کە وای لەم کارە تاکگەراییە دەکرد، کە کردەی مرۆڤ بە نووسین و ئاخاوتن، وەک بەشێک لە هەقیقەتی خودی خۆی و سەردەمەکەی و هاوکاتیش بە ئەرکێکی قبوولکراویش بنرخێنرێت.
ئەمجا پێنج ساڵی خێرا، بە جۆش و گوڕ، پێنج ساڵ لە شادی و مەتەڵەکان بەسەر چوون. هەڵبەت ڤێتنام، لەبەر دەریچەی دونیاکەمان، یەکەمین گورزی بەهێز بوو کە توانی دەسەڵاتی دامودەزگایەکان بپێکێ. بەڵەم بەڕاست لێرە، لە پشت سەرماندا چ روویدەدا؟ تێکەڵاوییەک لە لە سیاسەتی شۆڕشگێڕانە و دژە دەسەڵات؟ هەڵگیرسانی شەڕ لە دوو بەرەدا: چەوسانەوەی جڤاتی کۆمەل و داپڵۆسینی دەروونی؟ بڕەوسەندنی "لیبیدۆ-Libido"، کە دیسان کێشەی چینایەتی زیندوو کردەوە؟ دەشێت. ئەو بارە هەر چۆنێ بووبێ، ئەو راڤە گونجا و دووانەیە، وەک رێگایەک بوو بە بەهایەک تا بتوانم شرۆڤەی ئەو ساڵانە رابگەیەنم.
لە نێوان شەڕی یەکەمی جیهانی و سەرهەڵدانی فاشیزمدا، زۆربەی توێژە ئۆتۆپیستەکانی ئەوروپا (وێلیەم رایشی ئەڵمانی و سوریالیستەکانی فەرانسا) کە بەو خەونە شەڕەنگێزیە سەرمەست بوون، کە هاتن بۆ ئەوەی پەنگری هەمان هەقیقەتی گۆڕین جۆشبدەن: مارکس و فرۆید کە رۆشنکەرەوی یەک گوڕو جۆش بوون.
بەڵام ئایا ئەوەی کە روویدا، بەڕاستی هەر ئەوە بوو؟ هەڵبەت ئەمجارە لەسەر ئاستی رەفتاری مێژووییەوە، کارەکە بەو پرۆژە ئۆتۆپیایەی سییەکانەوە گرێدەدەمەوە، یاخود ئەو بزاڤەی ئۆتۆپیستە پێچەوانەیەی کە بەرەو کێشەی سیاسی رۆیشت، هەرگیز یەکناگرنەوە لەگەڵ ئەو نموونە کۆپیکراوەی کە مارکسیزم بڕیاری لەسەر دابوو. یاخود لە ئەزموون و خواست و وردەکارییەکانی فرۆید دوور کەوتەوە و دابڕا. هەڵبەت ئاڵا کۆنەکان بەرزکرانەوە، بەڵام شەڕ لە گۆڕەپانەکەیەوە پەرەی سەند و بۆ ئەوەی هەرێمە تازەکان بتەنێتەوە.

کتێبی *ئەنتی ئۆدیب* کە بەر لە هەموو شتێک پانتایی ئەو گۆڕەپانە ئاشکرا و بەدیار دەخات. بەڵام لەم ئەرکە زیاتریش بەرهەمدارترە. ئەم کتێبە خۆی بە سەرکۆنە کردنی بتە کۆنەکان سەرقاڵ ناکا، تەنانەت لە تەنز و گەمە زۆرەکانی لەگەڵ فرۆیدیشدا؛ بەڵکو لە بنەڕەتدا بۆ هەڵقووڵانێکی دوور و قووڵتر هانماندەدات.

هەڵەیە گەر ئەو ئەو کتێبە وەک سەچاوەیەکی تیۆری تازە بخوێنینەوە. بەڵو ئەو کتێبە خوێندنەوەیەکی قووڵ و بە دیقەتی گەرەکە، (ئەو تیۆریە بەناوبانگە ناسدەکەن، کە بە ئێمەی ڕاگەیاند: گشت شتێک بە خۆوە دەگرێ، بە چۆنایەتییەکی بەرهەڵدراو گشت شتێک دەگرێتەوە و زامنمان دەکا. هەروا ئەو کتێبە بۆمان جەخت دەکاتەوە، کە ئەو کتێبە "تیۆرییەکە بۆ هەر خواستێک کە هەتبێ، پێویستت پێی دەبێ"، بە تایبەتیش لەم سەردەمی پسپۆڕی و تەفروتووناکارەی کە "ئومێد"ی نەهێشتۆتەوە، کە بەربڵاوی کتێب و چاپەمەنییەکان لە هەڕمێندان، ئەو کتێبە کۆمەکیت دەکا).

لەناو ئەو هەموو بە فیرۆدانە ترسناکەی هزر و چەمکە تازانەدا، کتوپڕ پێویست ناکا لە فەلسەفە بکۆڵینەوە: *ئەنتی ئۆدیپۆس*، پەیەکەرێکی بریقەدار نیە، بە بڕوای من باشترین شێوە بۆ خوێندنەوەی ئەو کتێبە، خوێندنەوە و بەرانگار بوونەوەیەتی وەک جۆرە "هونەرێک"، بەهەمان واتای ئەو مەبەستەی کە دەڵێین: بۆ نموونە، "هونەری ئێرۆسی". *ئەنتی ئۆدیپۆس* بە ڕێگای لێکۆڵینەوەی پەیوەندییەکانی مەیل بە واقیع و "ئامێر ئامێز"ی سەرمایەداری، وەرامی پرسیارە هەستپێکراوەکان پێشکەشدەکا. خودی پرسیارەکان هۆکاری شتەکانی بەلاوە گرینگ نیە، بە قەد ئەوەی کە چۆنایەتیەکانی بەلاوە گرینگە. چۆن مەیل لەناو هزر و گوتاری سیاسی و ڕەفتاردا تێکەڵا و ئامێتە بکەین؟ چۆن مەیل دەتوانێ، (چۆن دەبێ) کە هەوڵەکانی تەرخان بکات بۆ چوارچێوەی سیاسی و هەروا خۆی لە ڕەوتی دڵی ڕژێمی باڵادەستدا چڕبکاتەوە؟

لێرەوە کە کتێبی *ئەنتی ئۆدیپۆس* ڕووبەڕووی سێ نەیاردا خۆی دەبینێتەوە: ئەم سێ نەیارەش وەک یەک نین لە هێزدا و لە هەڕەشەیاندا ئاستی جیا جیا دەنوێنن. کتێبی ناوبراویش بە کەرەسەی جیاواز شەڕیان لەگەڵ دەکا:

1- سیاسیە خەڵوەتنشینەکان، شۆڕشگێڕاە خوێن تاڵەکان و خەمخۆرەکان، تیۆریزانە تێرۆریستەکان، ئەوانەی کە دەیانەوێ پارێزگاری لە سیستەمی تەواوی سیاسی و گوتاری سیاسی بکەن، شۆڕشگێڕە بیرۆکراتەکان و مووچە خۆرەکان.
2- تەکنیکارە مەیل خوازە ڕەنجکێشەکان: دەروونناسەکان، نیشانەناسەکان، ئەوانەی هەموو بەڵگە و هۆکارێک تۆمار دەکەن و مەیل ڕێکخستنی هەمەجۆر دەشێوێنن و بۆ یاسای بنەما و پسپۆڕیی دووانەیی بەرتەسکی دەکەنەوە.
3- لە کۆتایشدا، نەیاری ستراتیژی، دوژمنی گەورە، واتا فاشیزم. (هەڵبەت هاوکاتی ئەمەش کە *ئەنتی ئۆدیپۆس* بۆ بەرەنگار بوونەوەی دوژمنانی تری، ئیلتیزامێکی مانۆڕیانە پێکدێنێ).

ئەم کارەی دولۆز هەر تەنیا فاشیزمی مێژوویی لە خۆی ناگرێ: فاشیزمی هیتلەر و مۆسۆلینی، کە زانیان چۆن مەیلی جەماوەر مێلیتاریزە بکەن. بەڵکو -*ئەنتی ئۆدیپۆس*-، ئەو فاشیزمەی کە لەناو هەر هەموومان‌دا دەژی و بەسەر ئاوەز و ئاکار و ڕەوشتی ڕۆژانەماندا فەرمانڕەوایی دەکا، ریسوا دەکا. ئەو فاشیزمەی کە بۆ دەسەڵات گرتنە دەست مەستمان دەکا، کە واشمان لێدەکا ئەو کەسانەمان خۆشبوێ و پێیان دلگیر بین کە بەسەرمانەوە دەسەڵاتدارن و دەمان چەوسێننەوە. کتێبی *ئەنتی ئۆدیپۆس* (با نووسەرەکەی ڕێگەم بدات بڵێم): کتێبێکە لە بواری ڕەوشتناسیدا. یەکەم کتێبە کە لە بواری زانستی ناوبراو لە فەرەنسادا بنووسرێ و بگرە فەرەنسا لە مێژە کتێبی وای نەبینیوە. (ڕەنگە هەر لەبەر ئەم هۆیەش بێ کە سەرکەوتنەکەی کە تەنیا لە نێو خوێنەرە پسپۆڕ و پیشەییەکاندا نەمایەوە: گەر مرۆڤ ئەنتی ئۆدیپۆس بوو، ئەوکات بە جۆرێک لە جۆرەکانی ژیان دەژی و بە جۆرێکیش بیر لە ژیان دەکاتەوە: دەبێ چیبەکەین هەتا نەبین بە فاشیست، ئەمەش بە تایبەتی لە کاتێکدا کە وا دەزانین. گوایە ئێمە خەباتگێڕ و یاخین؟ چۆن ئاوەز و کار و دڵ و چێژەکانمان لە فاشیستیەت ڕزگار بکەین؟ چۆن فاشیزمی ڕەگ داکوتاو لەناو ڕەفتار و ئاکارماندا ریشەکێش بکەین؟ نووسەرە ڕەوشتناسە

مەسیحییەکان لەناو ستایشتەکانی رۆحدا لە شوێنەواری جەستەیان دەکۆڵیەوە، بەڵام ژیل دولۆز و فلیکس گۆتاری، لە زۆر باردا لە خودی جەستەدا سەرگەردانی و گومڕایی فاشیزم دەستنیشاندەکەن.
ئێمە دەتوانین پاش ئەوەی کە سڵاوی خۆمان_ سڵاوی پیرپزبایی و سادە لە فرانسوا دیسال(***)_ بکەین و بڵێین: *ئەنتی ئۆدیپۆس*، "دەروازەیەکە بۆ ژیانێکی بێ فاشیزم".
ئەم هونەرە، هونەری ژیان لە دژی هەموو شێوەکانی فاشیزمە، جا ئەو فاشیزمە جێگیر بێ یان ئەوەی کە هەڵپەیەتی تا خۆی جێگیر بکات. ئەم هونەرە ژمارەیەکی دیاریکراوی لە پرنسیپی کاکڵەیی لە خودی خۆیدا هەڵگرتووە، گەر ویستت ئەم کتێبە مەزنە بکەیتە ئامرازێک بۆ رێنماییکردنی ژیانی رۆژانەت، ئەوە لە خوارەوە ئەم پرنسیپانە کۆ دەکەمەوە:

- کاری سیاسی لە گشت شێوەیەکی وڕێنەی پەرەنۆیای یەکگرتوو و گشتگیریی_ Paranoie unitarire et totalisante رزگار بکەن.
- کار و هزر و مەیلی بۆ دایکبوون و کۆکردنە و هەڵوەشاندنەوە پەرە بپێبدەن، لە جیاتی دابەشکردنی بەش بەشیانە و بەرە بەرەیی هەرەمیانە.
- خۆتان لە گوتەگەلێکی وەک کۆن و نالەبار و نێگەتیڤەکان (یاسا، لەمپەر، پووتی، خۆ بەکەمگری، ئاستەنگ) رزگار بکەن، بەو مانایەی کە جۆرێکە لە دەسەڵاتدریی و شێوازێکە بۆ تێگەیشتن لە واقیع، کە هەمیشە هزری رۆژئاوا، ئەوانەی پەرستووە. پۆزەتیڤ و بەرفرەیی بەسەر تاکە شێوەیی و دوورخستنەوە، لق و پۆپداری و بەسەر یەکەکاندا-وحدات- بسەپێنن، پۆلێنکردن و ریزبەندی بزۆکی، بەسەر سیستەمدا بسەپێنن و برەوی پێبدەن. بڕوا بەوە بێنن کە خودی بەرهەمهێنانی بە بیت و بەرەکەت بزوان و بەردەوامیە، نەک چەقین و وەستان.
- وا مەزانن کە مرۆڤ بۆ ئەوەی ببێ بە شۆڕشگێڕ، دەبێ دڵتەنگ بێ، تەنانەت گەر ئەو شتەی کە شەڕی لەگەڵ دەکەین دزێو و چەپەڵیش بێ. پەیوەندی مەیل بە واقیعەوە، خاوەنی هێزێکی شۆڕشگێڕانەیە، (نەک راکردن بەرەو شێوەکانی نوێنەرایەتیکردن).
- لە پێناوی جۆرە رەفتارێکی سیاسی، هزر بەکار نەهێنین، وەک تاکە نرخێکی راستینە؛ هەروا چالاکی سیاسی بۆ بەرتەسک کردنی هەر جۆرە هزرێک، تەنانەت گەر بە مەبەستی پێکدادانیش بوو، بەکار نەهێنین. رەفتاری سیاسی وەک ئامرازێک بۆ چڕکردەوەی هزر و لێکۆڵینەوەش بۆ فرەکردنی شێوە و بوارەکانی رەفاترکردنی سیاسی بەکار بێنین، بەو واتایەی کە خودی هزر، چەندەها شێوەی هەیە و دەچێتە ناو بوارەکانی کاری سیاسیەوە.
- لە سیاسەت مەخوازن بکرێتە سەرچاوەیەک بۆ"مافەکان" تاکەکەس، بەو شێوەیەی،کە فەلسەفە ئەو کارەی کرد. تاکەکەس بەرهەمی دەسەڵاتە. ئەرکی ئێمە ئەوەیە کە بە رێگەی پێوەنان گۆڕان و پۆلێنکردنی پایە جیاوازەکان "نەکرێ بە تاکگەرایی"": de`sindividualisation . نابێ کۆمەڵێک ئەندامی گرێدراوی یەکگرتوو هەبێ. بەڵکو دەبێ ببێتە لە دایکبوونەوەیەکی هەمیشەیی لە پێناوی لەناو بردنی شێوەی تاکەکەسی.
- بە ئەشقی دەسڵات مەست مەبن.

ئێمە دەتوانین دوورتر بڕوانین و بڵێین، کە دولۆز و گۆتاری بە دەگمەن حەز لە دەسەڵات دەکەن. بگرە هەوڵیانداوە کاریگەریی ئەو دەسەڵاتەی، کە بە ئاخاوتنە تایبەتمەنییەکانی خۆشیانەوە گرێدراوە، نیشان بدەن. جا دوای هەموو ئەمانەوە، ئەو گەمە و تەنز و ساتیرانە دێن، کە لە ناخی کتێبی *ئەنتی ئۆدیپۆسدا*، ساتمەیان لێدەکەین. هەر ئەمەشە کە وەرگێڕانەکەی دەکاتە ئەزموونێکی سەخت و توانایەکی تایبەتیش دەخوازێ.

بەڵام کارەکە بە تەڵە ئاسایی و باوەکانەوە نەبەستراوەتەوە: تەڵەی واژە-ئینشا ، ئەو فێڵانەی کە هەوڵدەدەن خوێنەر وێڵبکەن بۆ ئەوەی لە کۆتاییدا سەرکەوتن بە دەست بێنن، بگرە کە لە گەمەیەش بە دوورن. وەک مەسەلەی نووسەران: فێڵەکانی ئەنتی ئۆدیپۆس، فێڵی ساتیری شۆخییە: زێدەترین بانگکردنە بۆ دەست هەڵبڕین و وەدەرنان. بۆ واز هێنان لە دەق، کە دوای ئەوەی کتێبەکە دادەخەین.
کتێبی *ئەنتی ئۆدیپۆس* بە زۆرەکی بەرەو مەزەندەیەکت دەبا، کە تەنیا گاڵتە و یاری نیە، بگرە لەو بابەتانەی، کە ئەو گاڵتە و یاریانەش پێش دێن. وێڕای ئەمەش ئەو گاڵتە و یاریانە شتگەلێکی سەرەکین، شتانێکن لە جدیەتیش جدیترن: راونان و پەردە هەڵماڵینە لەسەر هەموو شێوەکانی فاشیزم. ئەو شێوە فاشیزمە بەهێزانەی کە گەمارۆماندەدەن، بگرە هەتا ئەو شێوە بوودەڵانەی، ژیانی رۆژانەمان دەکاتە کە زۆرداریيەکی تاڵ، وردوخاشمان دەکا.

(*) ئەم دەقەی مێشێل فۆکۆ، لەسەرەتادا بە فەرەنسی بڵاونەکراوەتەوە، بەڵکو وەک پێشەکیەک، لە چاپە ئەمریکیەکەدا بۆ کتێبی "سەرمایەداری و شیزۆفرینیا، ئەنتی ئۆدیپۆس"ی ژیل دولۆز و فلیکس گۆتاری دا، بڵاوکرایەوە. لە دووتۆی کتێبی "ئاخاوتن و نووسینەکان"؛ کە کۆمەڵێ وتار و هەڤپەیڤین و پێشەکی و بەشداری ترە، کە ئەو کتێبە ساڵی 1989 لە بلاڤۆکی "گالیمار" دەرچووە، دووبارە بڵاوکراوەتەوە.
(**) ئەو کتێبەی ژیل دولۆز کراوەتە عەرەبی و لە مرکز الانماءٔ القومی، لە پرۆژەکانی متتاع سفدی بڵاودەبێتەوە، (کە دەبێ دەرچووبێ).
(***) پیاوێکی کڵێسە بوو، کە لە سەدەی حەڤدەدا سەرۆکی کڵێسە بوو لە ژنێف، کە بە کتێبەکەی "دەروازەیەک بۆ ژیانێکی ئەمەکدار- Introduction à la vie dèvote، بەناوبانگە.

سەرچاوە: والفکر المعاسسر، ژمارە 58-59، ساڵی 1988 .

تێبینی: لە ساڵی 1998، ئەم دەقەم وەرگێڕا، لە گۆڤاری "بینین"، ژمارە 5 و 6 دا بڵاوکرایەوە، بەڵام ئێستا دووبارە، لەبەر گرینگی پرسیارەکان، کە پێم وایە بیرۆکەکانی ئەم دەقە، وەک وریا کردنەوەیەک بۆ پرسی رۆناکبیر و دەسڵات، سودمەندە بۆ ئەمڕۆی رۆناکبیری کورد.بۆیە ئەم دەقەم بەراورد کردەوە لەگەڵ دوو تەرجەمەی جیاوازی عەرەبی و ئینگلیزییەکە، کە لە پێشەکی کتێبەکەی دولۆز و گۆتاریدا بڵاوکراوەتەوە. ئومێدەوارم، گرینگی ئەم دەقە، تەنیا لە روانگەی مندا نەبێ.